

תוכן עניינים

1. מבוא וסקירת ספרות	4
1.1 מבוא והקדמה	4
1.2 סקירת ספרות	5
1.2.1 הורות וסגנונות הורות	5
1.2.2 חוויית הילדות וגדילה כבן יחיד או בין אחים	8
1.2.3 חוויית הורות לאורך גדילת המשפחה	10
1.3 סיכום	11
2. שיטות המחקר	12
2.1 משתתפי המחקר	12
2.2 כלי המחקר	13
2.3 הליך המחקר	13
3. ממצאי המחקר	14
3.1 התחלת הדרך	14
3.2 הילדים הבאים	17
3.3 תכנון המשפחה ומשמעותו	18
3.4 תוצאות סגנון ההורות מנקודת מבטו של ההורה	20
4. דיון וסיכום	23
4.1 ניסוי או חיקוי וטעיה בהתפתחות הילד	23
4.2 חווית ההורות ועתידם של הצאצאים	24
4.3 תרומת המחקר, מגבלותיו ומחקרי המשך	25
מקורות	25
נספחים	25
נספח א': מדריך הריאיון	26
נספח ב': ראיונות המחקר	27

1. מבוא וסקירת ספרות

1.1 מבוא והקדמה

לא יהיה זה מפתיע לפתוח ולומר, כי הורות נחשבת לאחד "התפקידים" האניגמטיים ביותר הקיימים במציאות האנושית. מצד אחד, היא מתארת חלק טבעי במרקם האנושי, הקיים זה מאז ומתמיד. מצד שני, היא מתפתחת ומשתנה ללא הרף. ההורות כפי שאנו מכירים כיום, דומה רק במעט לזו שהתקיימה לפני חמישים שנה, ובוודאי לפני מאות ואלפי שנים. בשל כך, המחקר הקיים על מוסד ההורות הינו רב וכמעט אין סופי, ומנסה להתחקות אחר המאפיינים השונים של פעילות בסיסית וחשובה זו, שכן זו, בסופו של יום, היא המעצבת את פני החברה, וקובעת את פני העתיד והדורות הבאים (Sahithya, Manohari & Vijaya, 2019).

כפי שיוצג במסגרת סקירת הספרות בפרק זה, המחקר האקדמי מגדיר את תפקיד ההורות כפי שזה מתעצב בעשורים האחרונים, כהורות במשבר. משבר הנובע משתי נקודות מרכזיות. ראשית, העובדה כי החברה, לרבות זו האורבנית, משתנה באופן מהיר מאי פעם, מובילה להתמודדויות ואתגרים חדשים עבור ההורים, אשר לומדים להכיר על זכותם לחיות חיים מלאים גם לאחר הבאת ילדים, תפיסה אשר לא תמיד הייתה לגיטימית ולא תמיד הייתה אפשרית (Rosen & Faircloth, 2020). ושנית, העובדה כי השינויים הטכנולוגיים התכופים יצרו הזדמנויות לצד סכנות. מצד ההורים, הטכנולוגיה מאפשרת להם, מצד אחד, ליהנות מפיקוח נרחב הרבה יותר על ילדיהם, ומאפשרת להם לתקשר עמם בדרכים שעד זמן קצר לא היו אפשריות (McDaniel & Radesky, 2018).

מצד שני, האינטרנט ועודף המידע, הפכו את הפעילות ההורית למבלבלת ומייצרת דילמות רבות בנוגע לסגנון ההורות הנכון עבור ההורה המעורב. מצד הילדים, המציאות הטכנולוגית מאפשרת לילדים להתבגר מהר יותר, אך גם כוללת סכנות רבות, אשר רבות מהן נסתרות להורים. כמו חשיפה לתכנים ולגורמים מסוכנים, סכנות התמכרות (להימורים, פורנוגרפיה, וכדומה), ואף תוכן אשר עלול להוביל אותם לפתח הרגלים אשר יסכנו את תפקודם התקין ויכולתם להשתלב בצורה נורמטיבית בחברה (כמו למשל, קבוצות המחנכות ומעודדות הפרעות אכילה) (Kubb & Foran, 2022).

על רקע מציאות הורית סבוכה זו, עבודת מחקר זו תבקש לבחון סוגיה נוספת המשפיעה על יכולת ההורים לפתח סגנון והורות אשר תבטיח לילדיהם מציאות של ביטחון, אושר ובריאות פיזית ונפשית. כך עולה במחקרים רבים, כי קיימים הבדלים מהותיים בסגנון ההורות בין הילד הראשון לבין הילדים שבאים אחריו. אם בצורה חיובית, נוכח צבירת הניסיון והביטחון אשר באופן טבעי אינם קיימים עם הילד הראשון, אך הולכים ומתפתחים בהתמודדות עם הילדים הבאים. ואם בצורה שלילית, נוכח אובדן ההתרגשות הראשונית, חוסר היכולת להעניק לילדים הבאים את תשומת הלב הבלעדית כפי שנתנו לילד הראשון ועוד (דיין-פרחי ותשבי, 2009).

האיזון בין אותם גורמים חיוביים ושליליים, יעמוד בלב מחקר זה, ומתוך הניסיון לענות על שאלת המחקר שנבחרה: **אלו שינויים חלים בסגנון ההורות של הורים בישראל כאשר אלו מביאים ילדים נוספים?** כדי לענות על שאלת מחקר זו, בפרק זה אציג סקירת ספרות ענפה אשר מטרתה לבחון את המושגים הרלוונטיים לנושא, ולבחון את המחקר העדכני הקיים. בחלק ובפרק השני של עבודת הסמינריון, תוצג שיטת המחקר האיכותנית, זו אשר התבססה על ראיונות עומק חצי מובנים כדי לקבל מענה אמפירי לשאלה. בפרק השלישי, יוצגו ממצאי המחקר על בסיס תמות שעלו מתוך הראיונות, אשר המסקנות מתוכם ידונו במסגרת פרק הדיון אשר בפרק הרביעי.

בעת כתיבת עבודה זו, ניתן לקבוע כי בשנים האחרונות עמדו ההורים באתגר נוסף וחסר תקדים, תחת מגפת הקורונה. עבודת מחקר לא תעסוק בנושא זה, אך עשויה להאיר באור חדש גם אתגרים משמעותיים אלו, העומדים בבסיס ההורות כיום.

1.2 סקירת ספרות

שאלת המחקר אשר הוצגה במסגרת ההקדמה, מבקשת לבחון את אופי השינויים המתרחשים בקרב הורים בעקבות גדילת המשפחה, ובהתאם את תפיסתם. כדי להבין ולהכין רקע תיאורטי מספק בנושא, טרם המחקר, יהיה פרק סקירת ספרות, אשר יכיל שלושה חלקים. ראשית, סקירת הספרות תכיר בתיאוריות המרכזיות הבוחנות את עצם מוסד ההורות. תפקיד המהווה את אחד האתגרים המורכבים, בעבר וגם כיום. שנית, הסקירה תעבור לעסוק בתיאור מחקרים שעסקו בבחינת פרקטיקות ההורות למשפחות עם מספר ילדים שונה, מתוך התמקדות בילדים עצמם. בעוד שסקירת ספרות זו לא תכיל את מלוא היריעה של הידע הנרחב הקיים בנוגע לגדילה על כלל היבטים, היא תתמקד בגדילה ובהבדלים בגדילה כילד יחיד לעומת ילד בין אחים ואחים רבים. בחלק השלישי והאחרון, אעבור להתמקד בשאלת המחקר עצמה, והידע הקיים בנוגע לחוויית ההורות עם גדילת המשפחה. בסיום יוצג סיכום קצר של משמעויות הסקירה.

1.2.1 הורות וסגנונות הורות

א. מקומם ואחריותם של ההורים במציאות ההיסטורית

הורות הינה כותרת כוללת המכילה אין ספור של הגדרות, אמונות ומסורות, אשר בבסיסן עומדת החשיבות והמשמעות הקריטית של הוריו, לרוב הביולוגיים, של התינוק והילד, לצורך התפתחותו התקינה. כך, קיימת תמימות דעים, כי אלו ההורים האחראיים למצבו הפיזי (קורת גג, אוכל חם, תנאים היגייניים), הנפשי (עולמו הפנימי של הילד, אושרו ושאיפותיו לגבי חייו), והחברתי (יכולתו להשתלב בחברה, לתקשר עם אחרים) (Price, 2008). בעוד שהגדרה זו, הכוללת את הפיזי, הנפשי והחברתי מחזיקה הסכמה רחבה, במיוחד בתרבות המערבית, בתרבויות ובתקופות אחרות בהיסטוריה האנושית, ההשקפה הייתה שונה למדי (Rosen & Faircloth, 2020). כך למשל, גם כיום, ישנם תרבויות (תרבויות שבטיות, למשל) הרואות בילד כייצור עצמאי, אשר כבר מגיל צעיר מאד, נדרש לספק לעצמו את צרכיו, וכי האחריות של הוריו כלפיו הינה מוגבלת. לחלופין, בתרבויות אחרות, להורים נתפסה אחריות מוגבלת, כאשר השבט כולו היה אחראי על הילד ועל התפתחותו, מתוך ראייה רחבה יותר. כזו אשר הסיקה כי בריאותו וכישוריו של הילד עם בגרותו, מהווים במידה רבה את הקריטריון המרכזי, אם לא הבלעדי, להישרדותו של השבט ויכולתו להתקיים לאורך זמן. בשל כך, האופן שבו מתפתח הילד ומעצב את יכולותיו הינם כלל וכלל סוגיה פרטית או משפחתית, אלא הישרדותית שבטית (McKinley & Knipp, 2022).

כך, בעוד שתרבויות שונות התייחסו לתפקיד זה בצורה שונה, כיום קיימת התפיסה הרחבה כי הורות טובה היא הורות המעניקה ביטחון, חום ואהבה לילדיו, ההכרחית לצמיחתו התקינה ולהצלחתו במציאות החברתית-כלכלית בבגרותו. בהיעדרה, היא עלולה להוביל להשתלבות 'פתולוגית', הקשורות בתופעות כמו נטייה לעבריינות, התמכרויות ואלומות (דיין-פרחי ותשבי, 2009). במילים אחרות, המחקר האקדמי מקנה לשני הגורמים גם יחד, 'מדיניות', מצד הסביבה (או המדינה, כיום), וסגנון הורי, מצד ההורים, הקובעים את המסלול שבו 'יבחר' הילד לצעוד בו. בין אם מסלול נורמטיבי, אשר יתרום למדינה. למשל, במדינת ישראל, תרומה כזו עשויה להיות התגייסות לצבא, עבודה ותשלום מיסים, וכמובן הבאת צאצאים חדשים אשר ילכו